

**В.О. Сухомлинський -
видатний український педагог,
письменник, публіцист, добротворець, новатор**

1 ВІДЕО

*Скільки барв кругом розлито:
Пурпур, охра, зелень, просинь.
Це минає тепле літо,
Золота надходить осінь.*

2 ФОТО

ВСТУП

Історія подарувала нам цілу плеяду педагогів - дослідників, на чиїх ідеях ґрунтується розвиток педагогічної науки. Це Софія Русова, Януш Корчак, Антон Макаренко, Костянтин Ушинський.

Однак навіть серед цих видатних особистостей педагогічної науки яскраво виділяється постать Василя Олександровича Сухомлинського - видатного педагога, мислителя, ученого, публіциста, письменника, поета, який зробив вагомий внесок у розвиток педагогіки.

Василь Олександрович Сухомлинський дуже любив дітей, тому і став педагогом. Це справді людина з полум'яним серцем, видатний педагог сучасності. 35 років свого життя він віддав школі.

Він залишив по собі не тільки класичну теоретично-педагогічну спадщину в монографічних працях і статтях, в наукових книгах і художніх творах для дітей. Його творчі надбання і змістовне, натхненне служіння школі, учительству, вітчизняній педагогічній науці назавжди увійшли до скарбниці вітчизняної педагогіки та національної духовної культури. Без його творів неможливо уявити й сучасної гуманітарної педагогіки, основні ідеї якої чітко простежуються у Концепції нової української школи. Саме тому надзвичайно важливо, щоб до рефлексивного осмислення й втілення творчого доробку Василя Олександровича долучилися дедалі широкі кола освітян.

Саме Сухомлинський любив повторювати: *«Людина народжується на світ не для того, щоб зникнути безвісною пилиною. Людина народжується, щоб лишити по собі слід вічний»*. І саме ці проникливі слова можна і треба віднести до нього самого, адже саме ці слова були тим категоричним імперативом, якому завжди і всюди він слідував як видатна у своєму недовгому, але яскравому й напруженому плідному житті людина.

СТОРІНКИ ЖИТТЯ

3 ФОТО

Василь Олександрович Сухомлинський народився 28 вересня 1918 в селі Василівці Василівської волості Олександрійського повіту Херсонської губернії (тепер Онупфіївський район Кіровоградської області) в бідній селянській сім'ї.

4 ФОТО

Батько Василя Олександровича, Олександр Омелянович, працював по найму як тесляр і столяр у поміщицьких економіях та заможних селянських господарствах. Після встановлення радянської адміністрації в Україні був активістом колгоспного життя у селі, брав участь у керівництві кооперацією та місцевим колгоспом, виступав у пресі як сількор, завідував колгоспною хатою-лабораторією, керував трудовим навчанням учнів (з деревообробної справи) у семирічній школі.

5 ФОТО

Мати майбутнього славетного педагога, Оксана Овдіївна, теж працювала в колгоспі, займалася домашнім господарством. Часто зимовими вечорами вона розповідала дітям казки, а пізніше весь час спонукала свого Василька до вчительської роботи, побачивши у нього дар і покликання до професії педагога.

6 ФОТО

Разом з Олександром Омеляновичем вона виховала, крім Василя, ще трьох дітей — Івана, Сергія та Меланію. До речі, всі стали вчителями.

Читати та любити книги Василя Олександровича навчав дід Омелян, в якого була надзвичайно велика бібліотека. Помираючи, всі свої книжки він віддав Василеві. Ставши дорослим, Василь Олександрович часто згадував, як дід йому багато читав і його заохочував до читання, і ніколи не забував дідові слова: *„Хто дітей любить, той добрий чоловік”*.

Сухомлинський вчився в рідному селі у школі і в 1933 закінчив семирічку.

Влітку 1933 мати провела сина Василя до Кременчука, де він розпочинає навчання в медичному технікумі, але незабаром пішов звідти, вступивши на робочий факультет, достроково закінчив його і був прийнятий у Кременчуцький педагогічний інститут. Через хворобу перервав навчання.

7 ФОТО

Але згодом продовжив його на заочному відділенні Полтавського учительського інституту, який закінчив в 1938 році і одержав диплом учителя української мови і літератури.

8 ФОТО

Згадуючи цей час, Василь Олександрович писав: *„Мені випало щастя два роки вчитися в Полтавському педагогічному інституті... Кажу — випало щастя, бо нас, двадцятирічних юнаків та дівчат, оточувала в інституті атмосфера творчої мислі, допитливості, жадоби знань. Я з гордістю називаю Полтавський педагогічний інститут своєю альма-матер...”*.

Свою педагогічну діяльність Сухомлинський розпочав з 17 років, ставши в 1935 році вчителем заочної школи недалеко від рідного села.

9 ФОТО

Закінчивши інститут, повернувся в рідні місця та працював спочатку викладачем української мови та літератури, а згодом і завідуючим навчальною частиною школи в Онуфріївській середній школі.

Війна внесла свої корективи у розмірений ритм життя. В липні 1941-го молодий вчитель Василь Сухомлинський добровольцем пішов на фронт.

Удома, в селі Онуфріївка на Кіровоградщині, залишилася його 22-річна дружина Віра Повша, з якою Василь Олександрович одружився в 1939 році.

Вона нещодавно закінчила педінститут та чекала на дитину. Після окупації німецькими військами України Віра народила сина, залишила його в батьків, а сама

почала допомагати підпільникам. Розповсюджувала листівки, скинуті з літаків, переховувала солдатів, що втекли з полону. Невдовзі місцеві поліцаї вистежили її й видали гестапо. На допитах вимагали, аби вона назвала своїх спільників. Віра мовчала. Тоді до її батьків приїхали двоє гестапівців і забрали хвору 10-місячну дитину — нібито для того, щоб мати її погодувала. Хлопчика принесли до камери та сказали:

— *Якщо не розкажеш, хто керує вашою організацією, уб'ємо сина.*

Віра далі мовчала. Дитину вбили на її очах. Жінку катували, викололи очі. Промучивши ще кілька днів, повісили. *"Обо всем этом я узнал после освобождения района, — писав Василь Сухомлинський 1967 році в листі до московського колеги. — Я сам был при допросе нашими товарищами предателя-полицейского, который рассказал, как выколол ей "только" один глаз, а второй, мол, выколол не я, сжальтесь... Полицейского повесили"*.

Василь Олександрович, закінчивши військово-політичні курси у Москві, одержав військове звання молодшого політрука, і з вересня 1941 року він — політрук роти у діючій армії. Нагороджений орденом Червоної зірки. На фронті Сухомлинський був двічі поранений, довго лікувався в евакогоспіталях. Тяжким було поранення в руку. Хірурги хотіли її ампутувати. Але він не дав цього зробити, усе твердив: „Ні. Я вчитель!”. І це, мабуть, врятувало його. Лікарю довелося двічі оперувати Василя Олександровича, але руку він все-таки не ампутував. Дуже вже велика була віра Сухомлинського в життя!

10 ФОТО

Осколок снаряду залишився в його грудях назавжди. Після довгого лікування у шпиталі селища Ува, що в Удмуртії, він просився на фронт, проте комісія не визнала його навіть умовно здоровим для військової служби.

Після одужання з червня 1942 року В. О. Сухомлинський працював директором середньої школи і вчителем російської мови і літератури у селищі Ува Удмуртської АРСР.

Якось до його школи приїхала 25-річна Ганна Дев'ятова, завідувач відділу евакуйованих дитячих будинків. Керівництво направило її перевірити готовність закладу до нового навчального року. Школа Сухомлинського сяяла чистотою, і директор Ганні сподобався. Невдовзі вона одержала листа, в якому він запрошував її ще раз приїхати з перевіркою. Час був військовий, без спеціального дозволу переїжджати з місця на місце було тоді неможливо. Тож між ними зав'язується "поштовий роман". В березні 1944 року Коли Василь Олександрович дізнався, що його батьки, брати і сестри змогли вчасно евакуюватись і повертаються на звільнену Україну, він теж захотів повернутися на батьківщину і попросив Ганну Іванівну стати його дружиною. До війни Ганна Іванівна викладала педагогіку і психологію в педучилищі, і перспектива провести життя в селі її не влаштовувала. Зійшлися на тому, що відвідають рідних Василя Олександровича і трохи відпочинуть. «Відпочивати» у селі залишилися на більш ніж два десятки років.

11 ФОТО

Коли молодята приїхали в Україну в село Онуфріївка, Василя Олександровича відразу ж «запрягли» на посаду завідувача райвно, а молоду дружину примусили очолити в селі школу. Вибір упав на Ганну Іванівну тільки тому, що вона виявилася єдиним педагогом, який не був на окупованій території. Василь Олександрович весь час їздив по району, відновлював школи, знаходив вчителів.

12 ФОТО

В 1945 — народжується син Сергій. В 1946 і донька Ольга. Син Сергій в подальшому здобув професію інженера і працював за фахом. Донька Ольга пішла шляхом батьків і стала педагогом.

13 ФОТО

Ольга Василівна Сухомлинська закінчила Київський педагогічний інститут іноземних мов, працювала викладачем французької мови у Київському педагогічному інституті, заступником директора Інституту педагогіки АПН України з наукової роботи. Захистила докторську дисертацію «Міжнародний учительський рух і боротьба за демократичну педагогіку». Стала академіком і з 1994 року академік-секретар Відділення теорії педагогіки Академії педагогічних наук України. Доречи її донька, онука Сухомлинського, також стала педагогом.

В 1947 році Василь Олександрович захворів і його сім'я опинилася у ще більш складному становищі. Одужував він дуже повільно, лікарям з великим трудом вдалося поставити його на ноги.

14 ФОТО

Після лікарні (1948 року), ще дуже ослаблений, він прийняв директорство у Павлиській школі і беззмінно працював протягом 23 років до кінця своїх днів. Ці 23 роки стали найпліднішим періодом його науково — практичної та літературно — публіцистичної діяльності. Звичайну сільську школу він перетворив у справжню педагогічну лабораторію, де видобував скарби педагогічної мудрості.

В 1955 році Сухомлинський захищає кандидатську дисертацію "Директор школи — керівник навчально-виховної роботи".

З 1957 — член-кореспондент Академії педагогічних наук РРФСР.

В 1958 — удостоєний звання заслужений вчитель УРСР.

В 1968 — нагороджений званням Героя Соціалістичної Праці. Цього ж року обраний членом-кореспондентом Академії педагогічних наук СРСР.

Василь Олександрович Сухомлинський написав 48 монографій, понад 600 статей, 1500 оповідань і казок для дітей. Його твори видані 53-а мовами світу, загальним тиражем майже 15 млн примірників. Книга «Серце віддаю дітям» перекладена на 30 мов світу і витримала 54 видання. У період з 1945 по 1970 роки надруковано 463 статті авторства Сухомлинського.

У квітні 1970 року він закінчив роботу «Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості» — доповідь для захисту докторської дисертації за сукупністю робіт, яку він не встиг захистити через смерть.

15 ФОТО

Помер Сухомлинський 2 вересня 1970 року в селищі Павлиш, Онуфріївського району Кіровоградської області, де и був похований на місцевому кладовищі.

Іменем В.Сухомлинського названа Павлиська середня школа; Український коледж м. Києва; Олександрійське педагогічне училище Кіровоградської області; Миколаївський державний педагогічний університет; дитячий навчальний заклад; Державна науково-педагогічна бібліотека України.

16 ФОТО

В 2003 році Національним Банком України в серії: "Видатні особистості України" до 85 річниці з дня народження Сухомлинського була випущена ювілейна монета.

В містах Кіровоградської області Знам'янці та Олександрії, в Кременчуці та Дружківці Донецької області, в Дніпрі, а з 2011 року і в Києві вулиці названі на честь цієї видатної особистості.

17 ФОТО

19 лютого 1975 року відповідно до Постанови Ради Міністрів УРСР №85 було офіційно відкрито Педагогічно-меморіальний музей В.О.Сухомлинського в селищі Павлиш Онуфріївського району Кіровоградської обл.

Спочатку це був меморіальний куточок, створений у школі за ініціативою вчителів, учнів та сім'ї педагога. Далі розпочався збір документів, фотографій та інших матеріалів про життя та діяльність видатного педагога-земляка. Багато ентузіастів та керівників різних установ надавали допомогу в організації музею: це колектив учителів, учні та випускники Павлиської школи, жителі селища та багато хто інший.

18 ФОТО

Понад 1500 предметів (сімейну бібліотеку, особисті речі Василя Олександровича, кінофільми, рукописи, епістолярну спадщину В.О. Сухомлинського) передала дружина педагога – Ганна Іванівна.

19 ФОТО

Фонд педагогічно-меморіального музею В.О. Сухомлинського становить 22350 одиниць зберігання. Основна цінність музейної колекції – у наявності документів-оригіналів: передусім, це плани роботи Павлиської середньої школи, книги запису аналізів відвіданих уроків, протоколи педагогічних рад та матеріали психологічних семінарів, щоденні плани роботи директора школи, книги предметних комісій, поурочні плани В.О.Сухомлинського, звіти навчально-виховної роботи школи, Почесні грамоти і подяки учням школи, особові справи вчителів, творчі напрацювання учителів і учнів, рукописи літературних і науково-педагогічних праць Василя Олександровича, особисті документи педагога.

За 43 роки своєї діяльності педагогічно-меморіальний музей В.О. Сухомлинського у селищі Павлиш став творчою лабораторією вивчення та впровадження педагогічної спадщини видатного педагога.

20 ФОТО

Пам'ять про видатного педагога увіковічена не тільки на території України. В м.Хефей, в провінції Аньхой КНР в 2014 році було урочисто відкрито присвячену В.О.Сухомлинському скульптурну композицію «Серце віддаю дітям».

ІДЕАЛЬНА ШКОЛА

21 ФОТО

В 1948 році, після неодноразових прохань Сухомлинський очолює Павлиську школу. Молодий директор вирішив зробити тут зразкову школу.

22 ФОТО

Школа займала приміщення колишньої чотирикласної земської школи. Заняття у ній із-за тісноти проводилися в три зміни. Поряд розміщувався сарай, а навколо — пустка. Молодий директор поставив перед собою мету створити тут зразкову школу. Це означало, що Василь Сухомлинський вирішив домогтися занять в одну зміну і сформував високопрофесійний педагогічний колектив. Почав з будівництва. Нові корпуси школи зводили самі вчителі, старшокласники і батьки учнів. Потім школі

передали ще приміщення, що належало раніше церкви, а в 1956 році виділили кошти на будівництво додаткової прибудови. З часом навколо школи розбили сад, був закладений виноградник, з'явилися своя пасіка, теплиця і розарій.

Діти після уроків з захопленням працювали в різних гуртках, від сільськогосподарських до наукових. Своїми руками навіть зробили маленький електромобіль, виготовляли сівалки, віялки, в тому числі і на замовлення сусідніх господарств.

23 ВІДЕО

24 ФОТО

Коли основні господарські питання були вирішені, Василь Сухомлинський впритул приступив до вдосконалення навчально-виховної роботи.

Під загрозою звільнення він змусив усіх вчителів своєї школи отримати вищу освіту.

25 ФОТО

Сам же він був дуже ерудованою людиною, часто читав лекції з історії педагогіки, викладачів знайомив з різними теоріями виховання. Особливо часто Василь Олександрович відвідував уроки молодих учителів, але ніколи не говорив про недоліки в їх роботі на педрадах, даючи можливість вирости професійно.

26 ФОТО

Звертав особливу увагу на те, як вчителі опитують дітей. Питання вимагав формулювати так, щоб вони збуджували думку дитини, а не припускали сліпе відтворення підручника або мовлення вчителя.

Сухомлинський вимагав від педагогів ретельної підготовки до уроків, вимагав виводити дітей за межі шкільного підручника і при цьому не забувати доступно пояснювати все терміни. Він постійно стимулював вчителів до поповнення своїх знань, зацікавлював їх читанням періодики.

27 ВІДЕО (спогади вчителя)

Працюючи в старших класах, Василь Олександрович звернув увагу на те, що там практично не було відмінників, коли в початковій школі багато хто з цих дітей навчалися на «відмінно». Питання «Куди діваються відмінники?» так мучало педагога-дослідника, що він перейшов викладати в початкову школу, щоб знайти причини, що ведуть до падіння успішності.

28 ФОТО

Він став брати першокласників і доводити їх до сьомого класу, намагаючись зрозуміти, чи стають діти з віком повільнішими, або здатності їх погіршуються і чи є в цьому вина вчителів. Потім він навіть узявся працювати з дошкільнятами, яким належало в майбутньому році йти в школу.

29 ФОТО

В «зеленому класі» — спеціальної альтанці біля шкільного виноградника — він розповідав дітям про життя природи, захоплював їх повчальними казками. В такому безпосередньому спілкуванні з'ясовував потенційні можливості малюків, а потім давав поради батькам щодо розвитку здібностей їх дітей.

Після роботи Сухомлинський сидів на ганку школи, і до нього тяглися люди з усього села поговорити про життя. Приходив і сільський священик. Простим людям допомагав складати "листи-прохання" до високих інстанцій.

Вечори проводив із родиною. Влаштували вдома тіньовий театр, а на вихідні ходили до лісу на улюблену галявину з джерелом. Коли донька підросла, стали

подорожувати великими містами країни. Невдовзі Сухомлинський почав возити на такі екскурсії й учнів своєї школи.

Адже головним для Василя Олександровича завжди залишались діти. Саме спілкуванню з ними він присвятив більшу частину свого часу. І ці хвилини залишилися назавжди в серцях його учнів.

Ось як учениця Павлівської середньої школи Кобильська Ольга Юріївна згадує про свої шкільні роки.

30 ВІДЕО

Закінчила Павлівську середню школу в 1976 році. І дуже горджусь тим, що випала мені доля виховуватися і вчитися в школі, де збереглися традиції мудрого педагога Василя Сухомлинського.

Молодша школа запам'яталася мені світом казки. І між осінніми листочками, і в яскравих кетягах калини, і у ніжно-рожевих яблуневих пелюстках та в повільному кружлянні сніжинок – скрізь нас вчили знаходити диво. В звичайних квітах, краплинах дощу, промені сонця ми бачили прекрасне і творили свої перші казочки. Не просто описували побачене, а намагалися робити висновки.

А уроки на природі!.. Не лише Зелений клас, оповитий виногородною лозою, а й весняний ліс, поле, пагорби за селом були нашими стінами, які вчили нас жити, розуміти світ.

У першому класі нас, маленьких школярів, записали до бібліотеки – ввели до світу книг.

Ще з початкових класів, починаючи з перших доручень, учні привчалися до праці. Класне приміщення, шкільне подвір'я, клумби – все приводили до порядку діти: насаджували дерева, білили забори... і ніхто не нив, навпаки, працювали весело, з піснями.

А в третьому класі існувала традиція – самотійно посадити, доглянути та зібрати пшеничку на пришкільній ділянці. І перед 1-им вереснем вся школа збиралася, щоб на Святі Урожаю покуштувати запашиного, вирощеного власними руками хліба.

На території школи були велика теплиця, крільчатник, сад, квітники, гарний біологічний кабінет, в якому знаходилось багато екзотичних представників флори та фауни. З любов'ю ми доглядали за рослинами. В кабінеті історії було створено міні-музей «Берегиня». Щорічним залишається конкурс «Проба пера», де учні середніх та старших класів діляться своїми літературними доробками, передають всю силу та красу свого слова. Найпрекраснішим звичаєм нашої школи залишається Свято Квітів, де аромат і різнобарв'я кружляють голову...

Багато я можу розповідати про своє шкільне життя, скільки спогадів зараз виринають із пам'яті... Та назавжди запам'ятала побажання заслуженого вчителя: «Бути річкою, в якій зливаються гаряче серце і холодний розум, не допускати поспішних і непродуманих рішень – це одна з вічних віток педагогічної майстерності. Зав'яне вона – усі книжні знання педагога перетворяться на прах.»

Основа педагогічної системи В.О.Сухомлинського

31 ФОТО

32 ФОТО

Маючи доступ до казкового палацу, ім'я якому - Дитинство, я завжди вважав необхідним стати якоюсь мірою дитиною. Тільки за цієї умови діти не дивитимуться на вас як на людину, що випадково проникла за ворота їхнього

казкового світу, як на сторожа, що охороняє цей світ, сторожа, якому байдуже, що робиться всередині цього світу. (В. Сухомлинський)

Кожне покоління по-новому сприймає В. Сухомлинського, знаходить цінні дороговкази для навчання і виховання.

33 ФОТО

Сухомлинський створив оригінальну педагогічну систему, що ґрунтується на принципах гуманізму, на визнанні особистості дитини найвищою цінністю, на яку повинні бути орієнтовані процеси виховання і освіти, творча діяльність згуртованого колективу педагогів-однодумців та учнів. Сухомлинський будував процес навчання як радісну працю; велику увагу він приділяв формуванню світогляду учнів; важлива роль у навчанні відводилася слову вчителя, художньому стилю викладу, твору разом з дітьми казок, художніх творів.

Одним з найважливіших завдань практичної та теоретичної діяльності Василя Олександровича стало формування в дитини особистого ставлення до оточуючого світу, розуміння своєї справи і відповідальності перед рідними, близькими, суспільством і перед своєю совістю, - через особисте. Таким чином здійснювалася соціальна орієнтація дитини. Розуміючи, що успіх багато в чому залежить від взаємин учителя і учнів, Сухомлинський визначив ті принципи і правила, яких має дотримуватись педагог, набуваючи професійної майстерності.

34 ФОТО

Це, перш за все, встановлення доброзичливих стосунків з учнями, без чого неможливий виховний процес. Проте спілкування з школярами не може обмежуватись стінами школи. У Павлівській середній школі стали традиційними походи, спостереження за сходом і заходом сонця, читання віршів і складання оповідань біля вогнища, слухання музики поля, лісу, річки, повітря. На думку Сухомлинського, учитель повинен досконало володіти уміннями в тій чи іншій трудовій діяльності, бути майстром своєї справи, мати яку-небудь трудову пристрасть. У щирому спілкуванні учня та вчителя відбувається складний процес виховання досконалої особистості, майбутнього громадянина своєї країни, корисної людини для суспільства.

35 ФОТО

В.О. Сухомлинський є продовжувачем соціально-педагогічного вчення А.С.Макаренка про колектив. Одна із перших його книг називалась "Виховання колективізму у школярів". Сухомлинський вважав, що дитячий колектив створюється поступово, крок за кроком і розглядав його як дуже складну єдність кількох наріжних каменів: ідейної, інтелектуальної, емоційної, організаційної спільності. Стійкість, міцність одного наріжного каменя залежить від міцності, стійкості всіх інших.

36 ФОТО

Новим для педагогіки стало положення Сухомлинського про гармонію інтересів особистості і колективу. Видатний педагог виступав проти підпорядкування окремої особистості колективу, виключав будь-які форми конформізму: "як всі, так і я", "колектив завжди правий" тощо. Колектив, на його думку, стає дійовою силою лише тоді, коли особа вкладає сили своєї душі в іншу людину, турбується про неї. Одне з найжиттєдайніших джерел виховної сили колективу полягає в тому, щоб вихованець прагнув бути хорошим, щоб про нього добре думали.

Сухомлинський звертає увагу на формування громадянських якостей у колективі, громадянське ідеологічне багатство діяльності дитини, взаємини між дітьми

та іншими нешкільними колективами. Необхідно добиватися того, щоб вихованця вже в дитинстві турбувало теперішнє і майбутнє Вітчизни.

37 ФОТО

Одна з найважливіших соціально-педагогічних проблем, яка турбувала В.О. Сухомлинського - чим зумовлена девіантна поведінка дітей-підлітків і як їй запобігти? Він вивчив матеріали слідства по 460 кримінальним справам. У кожній сім'ї, яка давала суспільству правопорушника або злочинця, було щось недобре. У багатьох сім'ях існувала духовна убогість людських стосунків, а в школах, в класних колективах, де навчались ці підлітки, ніхто не цікавився, які їх інтереси і потреби, у чому вони знаходять радість буття.

На думку Сухомлинського, все залежить від виховання в дитинстві. Якщо дитину не вчити вкладати свої духовні сили в іншу людину, вона не навчиться розуміти, відчувати, оцінювати саму себе, віддаючи свої сили творінню добра для іншої людини; у роки отрочтва такий вихованець наче перестає помічати, що живе серед людей. Сухомлинський прагнув до того, щоб стосунки дитини з іншими людьми і вдома, і в школі будувались на обов'язкові та відповідальності. Осмислення і переживання вихованцем свого обов'язку перед матір'ю, батьком, вчителем – саме з цього повинно починатися пізнання дитиною світу людини.

По-друге, треба навчати створювати і оберігати красу у всіх її багатогранних проявах. Чим більше в людині сил і можливостей для активної діяльності, тим більш важливу роль у формуванні її моральної сутності відіграє створення краси, сердечна турбота про красу, особливо в людських взаєминах, в служінні високим ідеалам.

По-третє, необхідно добитись, щоб основою людської гідності були громадянські думки, почуття, тривоги та громадянська відповідальність.

По-четверте, важливим є культивування і розвиток співчуття і жалю до всього живого, розвиток сердечної чутливості до прекрасного і, звичайно, культивування жалю до людини.

По-п'яте, необхідно розвивати високу інтелектуальну культуру. Сухомлинський твердо переконаний, що однією з найголовніших причин духовної примітивності, емоційної убогості, моральної нестійкості окремих людей в роки отрочтва і ранньої юності є обмеженість, низька культура думок, невміння знаходити задоволення своїх духовних потреб в книзі.

Випередили час і соціально-педагогічні ідеї В.О. Сухомлинського. Створена у незалежній Українській державі соціальна педагогіка спирається на його погляди про громадянське виховання, гармонію стосунків особистості та соціального середовища, профілактику девіантної поведінки підлітків, роль сім'ї в соціалізації дитини та ін.

38 ФОТО

Нелегкі роздуми над гострими соціально-педагогічними проблемами на тридцять четвертому році педагогічної роботи дозволили Сухомлинському зробити висновок: складність виховання у підлітковому віці полягає в тому, що дитину мало вчать бачити, розуміти, відчувати саму себе як частину колективу, суспільства, народу. Василь Олександрович задумувався, що означає поганий вплив на вихованця. На його думку, головним у виховній роботі є не те, щоб оберігати підлітків від поганого впливу, а зробити їх несприйнятливими до чогось немудрого, аморального. Саме в цьому майстерність і мистецтво виховання.

Сухомлинський вважає, що дуже важливим є формування суспільних інстинктів в дитини, того, що ми називаємо голосом совісті. Громадянські думки, громадянські переконання, праця - це і є та сфера духовного життя в роки отрочтва, яка стає основою благородної, чутливої і вимогливої до себе совісті.

Сухомлинський як соціальний педагог виявляє себе у висвітленні проблем сімейного виховання.

39 ФОТО

Виходячи з того, що сім'я це цеглинка великої споруди, що зветься суспільством і від її міцності залежить міць держави, сімейному вихованню Сухомлинський відводив особливе місце у своїй творчості, при цьому відзначаючи, що воно мусить бути одночасно і громадянським. Адже не тільки для себе плекають дитину батьки, вони виховують її для суспільства: "У сім'ї найтоншими доторканнями батька і матері до дитячого серця і розуму пишеться наймудріша, найскладніша і водночас найпростіша тому що вона доступна кожному батькові, кожній матері сторінка книги, яку ми всі називаємо суспільним вихованням. Суспільство це величезний будинок, споруджений з маленьких цеглинок – сімей. Міцні цеглини, міцний будинок, крихкі цеглини – о, це небезпечно для суспільства явище; йому доводиться лікувати себе. А крихкість ця полягає найчастіше в безвідповідальності. Якщо у вас немає дитини, ви просто людина. А якщо у вас є дитина – ви три, чотири, тисячу разів людина, цю думку ми намагаємося червоною ниткою провести через усю виховну роботу з батьками. Даючи життя новій людині, ви ніби вписуєте своє ім'я в літопис свого народу.

40 ФОТО

На думку В.О.Сухомлинського, почуття відповідальності і громадського обов'язку за майбутнє своїх дітей запобігає такому різновиду нерозумної батьківської любові, як любов підкупу. Адже є батьки і матері, які щиро переконані в тому, що, забезпечуючи всі матеріальні потреби дітей, вони виконують свій батьківський обов'язок. Величиною матеріальних витрат вони вимірюють глибину батьківської любові. Василь Олександрович вважав, що морально-емоційна товстошкірість, бездушне ставлення до своїх дітей далеко не завжди результат низького рівня освіти батька, а результат погляду на виховання дітей як на щось зовсім відокремлене, відмежоване кам'яною стіною від громадських обов'язків.

Дві важливі соціально-педагогічні проблеми - оптимізація стосунків особистості і соціуму та соціалізація в сім'ї не тільки тісно пов'язані між собою, а лише їх поєднання забезпечує успіх сімейного виховання: "Нерідко ми буваємо свідками парадоксального на перший погляд, факту: в хорошій трудовій сім'ї, де батьки душі не чують у дітях, віддають їм усі сили свого серця, діти іноді виростають байдужими, безсердечними. Але ніякого парадоксу тут немає: так буває тому, що дитина знає лише радощі споживання. А вони не можуть самі собою розвинути моральне почуття. Воно виникає тільки тоді, коли ми прилучаємо дітей до вашої людської радості творення добра для інших людей. Тільки це, воістину безкорисливе і тому справді людське переживання є силою, що облагороджує юне серце.

41 ФОТО

На думку В.Сухомлинського, справжнє громадянське виховання починається там, де ідея і особиста праця, піт, мозолі, зливаючись воєдино, творять те, про що народ говорить: у людини є святе за душею. Василь Олександрович вважав, що батькам дуже необхідна педагогічна культура. З цією метою у Павлівській середній

школі була створена батьківська школа. Найважливіше завдання батьків полягало у вихованні в їх дітей громадянських якостей, їм радили, як закладати громадянські зерна, як формувати громадянську свідомість.

Дослідження творчої спадщини Сухомлинського показує доцільність підготовки юнаків і дівчат до сімейного життя. Новизна поглядів Василя Олександровича полягає в тому, що, на його думку, до материнського і батьківського обов'язку людину треба готувати чи не з колиски.

В. Сухомлинський вважав таку підготовку ефективною, якщо сімейне життя розглядатиметься в тісному зв'язку і єдністю з усією життєдіяльністю людини, насамперед з громадянським життям. Разом з тим він застерігав батьків, педагогів від наївної віри в те, що педагогічні школи, спеціальні етичні курси для школярів розв'яжуть всі завдання підготовки до сімейного життя та виховання дітей. Але без таких знань виховний процес не може бути повноцінним.

Існують судження, що педагогіка Сухомлинського дещо випередила свій час. Її відрізняв певний романтизм і завищені очікування. Однак вона стала закономірною і серйозною протидією офіційній педагогіці, яка довгий час не помічала ні Сухомлинського, ні інших учителів-новаторів.

КНИЖКОВІ ДОЛІ

42 ФОТО

43 ФОТО

Сім'я Сухомлинських щорічно виписувала двадцять шість найменувань газет і журналів. Куди б не їздив Василь Олександрович, він завжди привозив додому книжки. З часом ціла кімната в його квартирі була віддана під бібліотеку, де всі стіни були зайняті стелажми висотою в чотири метри.

Результати особистих спостережень стали лягати на сторінки спочатку брошур, статей, а потім і книг.

44 ФОТО

Свої твори Василь Олександрович писав у маленькому кабінеті, що з'єднував житлові кімнати сім'ї директора з навчальними приміщеннями. Вставав о четвертій ранку, обходив сад і сідав працювати.

У його кабінеті рукописи були скрізь — на стільцях, на дивані, ними щільно була забита ціла шафа. Працював Сухомлинський дуже швидко, ніколи не користувався машинкою, все писав тільки від руки.

Один з найбільш об'ємних та наукових напрямків творів Сухомлинського присвячений узагальненню багаторічного досвіду навчально-виховної роботи, виховання та навчання дітей, як в школі так і в сім'ї. Проаналізовано процеси морального, розумового, трудового, естетичного, фізичного виховання школярів. Акцентовано особливу увагу на недопущенні, щоб навіть один день шкільного навчання був без успіху, без результату.

45 ВІДЕО

Саме цим питанням присвячені твори Сухомлинського, зібрані в книгах «Батьківська педагогіка», «Розмова з молодим директором», «Как воспитать настоящего человека», «Христоматия по этике», «Духовный мир школьника», «Мудрая власть коллектива», «Сто порад учителю» та багато інших.

Невід'ємною та значущою частиною творчості письменник Сухомлинського є твори для дітей. Саме для дітей написав близько 1200 творів.

46 ВІДЕО

Адже саме тексти Сухомлинського заповнили ті порожнечі у шкільній програмі, які утворилися після відмови від ідеологічно спрямованої літератури для дітей. Вони базуються на українських народних легендах та притчах, а також на матеріалі з життя дітей.

Беручи до уваги значну кількість творів Сухомлинського, необхідно відзначити, що найвідомішою залишається книга «Серце віддаю дітям».

47 ФОТО

В часи, коли Василь Олександрович закінчив роботу над нею дозвіл на публікацію книг було отримувати дуже важко, потрібно надавати до двадцяти рецензій, а також нескінченно переробляти текст у відповідності з зауваженнями редакції. «Серце віддаю дітям» ніхто не хотів друкувати. Весь час пропонували щось допрацювати або переробляти, не влаштовувало те, що на перше місце ставилося дитина, а не колектив. У той час в школу для вивчення досвіду вже стали приїжджати делегації з Японії, Німеччини, Фінляндії, а ідеї книги «Серце віддаю дітям» в своїй країні все не дозволяли оприлюднити.

«Якось до нас приїхав директор школи-інтернату Юрген Польцин (НДР), — розповідає Ганна Іванівна, дружина Сухомлинського, — і просто прийшов в захват від самої школи, а «Серце віддаю дітям» так його захопила, що він вирішив обов'язково домогтися її опублікування. Завдяки старанням Польцина книга була видана... у Німеччині німецькою мовою в 1968 році ! Міністр освіти НДР М. Хоннекер по достоїнству оцінила працю українського вченого і розпорядилася терміново видати книгу.» На батьківщині відреагували швидко — в 1969 році видали цей твір і, не пускаючи в продаж, терміново перевидали. Перше видання виглядало досить блідо у порівнянні з німецьким варіантом в плані поліграфії. Ольга Василівна пояснює: склалася тоді ситуацію з книгою тому, що навчання дітей на природі, а не в класі, не сприймалося офіційною педагогікою. Це багатьох лякало. Не сприймалося і те, що школа дитині повинна приносити радість. Цікаво, що в Німеччині твір «Серце віддаю дітям» перевидавався вісім разів, а наше видавництво «Радянська школа», спочатку так завзято відхиляли ідеї Сухомлинського, а з часом перевидавало книгу одинадцять разів. У підсумку «Серце віддаю дітям» побачило світ у 69 виданнях на 37 мовах.

48 ФОТО

До речі, 03 вересня 2018 року, Національним банком України, введена в обіг монета з серії «Видатні особистості України», яка так і називається «Серце віддаю дітям» (до 100-річчя від дня народження В. О. Сухомлинського).

49 ВІДЕО